

พุทธวิธีการสอน

Buddha's Teaching Methods

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press

พุทธวิธีการสอน (Buddha's Teaching Methods)

ผู้แต่ง	: คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บรรณาธิการ	: รศ. จิรภัทร แก้วกู่, ผศ. ณรงค์ โวหารเสาวภาคย์
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ	: ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ, ดร.นลินี ณ นคร, ผศ.ศศิธร ชูตินันท์กุล ดร.สังวรณัฏฐ์ รัตตะโก
จัดรูปเล่ม	: นายสมบุญ เฟ่งพิศ
พิสูจน์อักษร	: ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, นายสุชญา ศิริชัยภรณ์
ออกแบบปก	: นายพิจิตร พรมลี
พิมพ์ครั้งที่ ๑	: มิถุนายน ๒๕๕๕
จำนวนพิมพ์	: ๒,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	: ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับการอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธวิธีการสอน (Buddha's teaching Methods).— กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555
164 หน้า
1.พุทธศาสนา - - การศึกษาและการสอน. I.ชื่อเรื่อง.
294.307
ISBN 978-616-300-003-3

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๗ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๑๑-๑๗ ถนนมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร ๐-๒๖๒๓ - ๖๓๒๔, โทรสาร ๐-๒๖๒๓ - ๖๓๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเนื้อหารายวิชาในหมวดวิชาพระพุทธศาสนาประยุกต์ ให้เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกันได้ พัฒนารูปแบบของหนังสือ และตำราให้มีเอกลักษณ์ร่วมกัน สวยงาม คงทน น่าสนใจต่อการศึกษาค้นคว้า มีเนื้อหาสาระไปพัฒนาสื่อ การศึกษาและเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ระบบคลังข้อมูล พัฒนาบุคลากรและผลงานด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยให้แพร่หลาย และเป็นเวทีเสนอผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย

โครงการนี้เกิดขึ้นมาได้จากความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์มหาวิทยาลัย จากทุกส่วนงาน ทั้งส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ร่วมกันพัฒนาเอกสารการสอนหรือตำราในหมวดวิชาพระพุทธศาสนา ประยุกต์ ด้วยวิริยะอุตสาหะแรงกล้า พัฒนางานทางวิชาการให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เียบพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ เป็นที่ยอมรับของสังคม

หนังสือพุทธวิธีการสอนเล่มนี้ มีเนื้อหาสาระ ๘ บท มุ่งหมายให้ศึกษาความหมายและความเป็นมาเกี่ยวกับหลักการวิธีการ กระบวนการในการสอนของพระพุทธเจ้าในแบบที่แตกต่างกัน ตามความเหมาะสมของผู้รับฟังหรือผู้ที่พอจะบรรลุเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต โดยเน้นหลักการสอนตามหลักไตรสิกขา อริยสัจ อนุปปกพิกถา นวังกัตตฤคศาสตร์ และโยนิโสมนสิการ รวมทั้งการพัฒนาจิต และเจริญปัญญา

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดการและพัฒนาหลักสูตร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกรูปทุกคน ที่ได้เสียสละเวลาพัฒนาเนื้อหาวิชาเล่มนี้ให้เกิดขึ้น อันจะเป็นประโยชน์สมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้คงอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการด้านพุทธศาสตร์และครุศาสตร์แก่คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

(พระธรรมโกศาจารย์)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร เรื่องการจัดทำต้นฉบับรายวิชาพระพุทธศาสนาประยุกต์ ปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๔ ของกองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อพัฒนาเนื้อหารายวิชาวิชาพระพุทธศาสนาประยุกต์ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ให้เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกันได้ในคณะวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ และสถาบันสมทบ (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบของเอกสารประกอบการสอน หนังสือ ตำรา ให้มีเอกลักษณ์ร่วมกัน ทั้งมีความคงทน สวยงาม น่าสนใจต่อการศึกษาค้นคว้า (๓) เพื่อนำเนื้อหาสาระไปพัฒนาสื่อการศึกษาและเผยแพร่ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (๔) เพื่อเสริมสร้างทักษะของคณาจารย์ในการสร้างผลงานทางวิชาการอย่างมีคุณภาพรองรับการประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย (๕) เพื่อเผยแพร่ ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปทั้งในประเทศและระดับสากล

พุทธวิธีการสอน เป็นวิชาหนึ่งในหมวดวิชาแกนพระพุทธศาสนาประยุกต์ ที่กำหนดให้ศึกษาหลักการและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า การวิเคราะห์ธรรมชาติผู้เรียนตามแนวพุทธ คุณลักษณะของผู้สอน วัตถุประสงค์ในการสอน การออกแบบการสอนตามหลักไตรสิกขา อริยสัจ อนุปุปพิกขา นวัจลัตตตุศาสน์ โยนิโสมนสิการ และการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา

คณะผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือพุทธวิธีการสอนเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านพุทธศาสตร์และครุศาสตร์แก่คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำหนังสือเล่มนี้ให้มีความสำเร็จ สมบูรณ์ เป็นรูปเล่ม หนึ่ง หากมีข้อบกพร่อง ผิดพลาดประการใดเกิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของหนังสือพุทธวิธีการสอนเล่มนี้ ขออภัยมา ณ โอกาสนี้

คณะกรรมการพัฒนาเนื้อหาวิชาพุทธวิธีการสอน

มิถุนายน ๒๕๕๕

สารบัญ

คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๕)
รายนามคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ	(๖)
บทที่ ๑ หลักการและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๑
๑.๑ ความนำ	๒
๑.๒ ปรัชญาพื้นฐานการสอนของพระพุทธเจ้า	๓
๑.๓ จุดมุ่งหมายการสอนของพระพุทธเจ้า	๕
๑.๔ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า	๘
๑.๕ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๑
๑.๖ หลักจิตวิทยาและสื่อการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๕
๑.๗ การวัดและประเมินผลการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๖
สรุปท้ายบท	๑๗
คำถามท้ายบท	๑๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๐
บทที่ ๒ การวิเคราะห์ธรรมชาติผู้เรียนตามแนวพุทธ	๒๑
๒.๑ ความนำ	๒๒
๒.๒ ธรรมชาติผู้เรียน	๒๒
๒.๓ คุณลักษณะของผู้เรียน	๒๓
๒.๔ บทบาทหน้าที่ผู้เรียน	๒๙
๒.๕ เปรียบเทียบธรรมชาติผู้เรียนตามแนวพุทธกับหลักจิตวิทยาการเรียนรู้	๓๑
สรุปท้ายบท	๓๕
คำถามท้ายบท	๓๖
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๓๗
บทที่ ๓ คุณลักษณะของผู้สอน	๓๘
๓.๑ ความนำ	๔๐
๓.๒ ความหมายและประเภทผู้สอน	๔๐
๓.๓ คุณสมบัติของผู้สอนตามแนวพุทธ	๔๒
๓.๔ บทบาทหน้าที่ของผู้สอนตามแนวพุทธ	๔๖

(๘)

๓.๕ คุณลักษณะของผู้สอนที่พึงประสงค์	๕๐
สรุปท้ายบท	๕๓
คำถามท้ายบท	๕๔
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๕๕
บทที่ ๔ จุดประสงค์การสอน	๕๗
๔.๑ ความนำ	๕๘
๔.๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การสอน	๕๘
๔.๓ วัตถุประสงค์การสอนตามแนวพุทธ	๖๐
๔.๔ การประยุกต์วัตถุประสงค์การสอนตามแนวพุทธ	๖๔
สรุปท้ายบท	๖๖
คำถามท้ายบท	๖๗
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๖๘
บทที่ ๕ การสอนตามหลักไตรสิกขา อริยสัจ และอนุปฺพฬิกถา	๖๙
๕.๑ ความนำ	๗๐
๕.๒ การสอนตามหลักไตรสิกขา	๗๐
๕.๓ การสอนตามหลักอริยสัจ	๗๕
๕.๔ การสอนตามหลักอนุปฺพฬิกถา	๗๙
สรุปท้ายบท	๘๕
คำถามท้ายบท	๘๖
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๘๗
บทที่ ๖ การสอนตามหลักนวังคสัตถุศาสน์	๘๙
๖.๑ ความนำ	๙๐
๖.๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนวังคสัตถุศาสน์	๙๐
๖.๓ การออกแบบการสอนตามแบบพระวินัย	๙๑
๖.๔ การออกแบบการสอนตามแบบพระสูตร	๙๕
สรุปท้ายบท	๙๘
คำถามท้ายบท	๙๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๐๐

บทที่ ๗ การสอนตามหลักโยนิโสมนสิการ	๑๐๑
๗.๑ ความนำ	๑๐๒
๗.๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ	๑๐๒
๗.๓ การออกแบบการสอนโดยวิธีคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม	๑๑๑
๗.๔ การออกแบบการสอนโดยวิธีคิดแบบคุณ โทษและทางออก	๑๑๓
สรุปท้ายบท	๑๑๔
คำถามท้ายบท	๑๑๖
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๑๗
บทที่ ๘ การพัฒนาจิตและเจริญปัญญา	๑๑๙
๘.๑ ความนำ	๑๒๐
๘.๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา	๑๒๐
๘.๓ หลักการพัฒนาจิตและเจริญปัญญาแบบสติปัฏฐาน ๔	๑๒๓
๘.๔ ตัวอย่างการสอนตามหลักการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา	๑๒๕
สรุปท้ายบท	๑๓๔
คำถามท้ายบท	๑๓๕
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๓๖
บรรณานุกรม	๑๓๗
ภาคผนวก :	
รายละเอียดของรายวิชา “พุทธวิธีการสอน”	๑๔๑
คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาวิชา “พุทธวิธีการสอน”	๑๕๓

http://www.tia.or.th/upload/image/article_2_image.jpg

บทที่ ๑

หลักการและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

พระมหาสหัส จิตสาโร, ผศ.
ผศ.ณรงค์ โวหารเสาวภาคย์

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายปรัชญาพื้นฐานการสอนของพระพุทธเจ้าได้
๒. อธิบายจุดมุ่งหมายการสอนของพระพุทธเจ้าได้
๓. อธิบายหลักการสอนของพระพุทธเจ้าได้
๔. อธิบายวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้
๕. ระบุจิตวิทยาและสื่อการสอนของพระพุทธเจ้าได้
๖. อธิบายการวัดและประเมินผลการสอนของพระพุทธเจ้าได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ปรัชญาพื้นฐานการสอนของพระพุทธเจ้า
- จุดมุ่งหมายของการสอนของพระพุทธเจ้า
- หลักการสอนของพระพุทธเจ้า
- วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า
- จิตวิทยาและสื่อการสอนของพระพุทธเจ้า
- การวัดและประเมินผลการสอนของพระพุทธเจ้า

๑.๑ ความนำ

ในพุทธประวัติเล่าว่า เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ได้เสด็จออกจาก ตากยราชสกุลทรงผนวชแล้วเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ (มหาภิเนษกรรมณ์) ทรงบำเพ็ญเพียรทุกรกิริยา อยู่ ๖ พรรษา จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ประกาศพระสัทธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ๔๕ พรรษา จึงได้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ ของพระพุทธเจ้า ๓ ประการคือ โลกัตถจริยา พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่โลก ญาติตถจริยา พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ และพุทธตถจริยา พระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญ ประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า^๑

ชาวโลกได้สรรเสริญ พรรณนาพระกิตติคุณของพระองค์หลายข้อ มีตัวอย่างประมวลไว้ในคัมภีร์ ชาติวิภังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปีณณาสกั เรื่องพระปุกกุสาติ ว่า:

“อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ วิชชาจรณสมปนฺโน สุกโต
โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ”^๒

แปล : แม้เพราะเหตุดังนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส
ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก
เป็นสารถีผู้ฝึกบรูษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้
เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ดังนี้

พระคุณ ๙ ประการ เรียกว่า นวหรรคุณ ข้อว่า อรหํ สมมาสมพุทฺโธ วิชชาจรณสมปนฺโน สุกโต
โลกวิทู **จัดเป็น อัตตสมบัติ** (การประพฤติเพื่อประโยชน์ตน)

ส่วนข้อ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา จัดเป็น **ปรหิตสมบัติ**
(การประพฤติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น)

ข้อที่แสดงว่าพระองค์เป็นบรมครูหาผู้เปรียบมิได้ ไม่มีผู้เสมอ คือข้อ “อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ”
(เป็นสารถีผู้ฝึกบรูษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้) และข้อ “สตุถา เทวมนุสฺसानํ” (เป็นครูของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

^๑ ขุ.จ. (บาลี) ๓๐/๖๖๗/๓๒๒, ขุ.ป.ฎี. (บาลี) ๓๑/๔๔๗/๓๒๙; ๗๑๕/๖๑๕.

^๒ ม.อ. (บาลี) ๑๔/๖๗๖/๔๔๘.

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสอน

๑. เพราะพระกรุณาคุณ ดังปรากฏในสุเมธกถา
๒. เพราะต้องการช่วยผู้มีโอกาสบรรลุประโยชน์ แต่ไม่อาจบรรลุประโยชน์นั้น เมื่อขาด ศาสตราหรือผู้สอน

สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอน

การศึกษาหรือสิกขา เป็นสาระสำคัญของการสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญา มีสาระสำคัญคือ^๑

๑. ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม ทางกายและ วาจาอย่างถูกต้องมีผลดี

๒. สมာธิ คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของ พฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนง หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรม ไปในที่ดีงามได้

๓. ปัญญา คือ การพัฒนาปัญญา ช่วยให้อำนาจชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ช่วยดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม และช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม

การศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมာธิและปัญญานี้ เป็นหลักการใหญ่ของ พระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน พระพุทธเจ้าทรงแสดง หลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย หลักธรรมแต่ละหมวดแต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือ ข้อปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม ในส่วนปลีกย่อยต่างๆ แต่ละหมวด แต่ละชุด มักจะมีสาระ บางส่วนของไตรสิกขาครบทั้ง ๓ อย่าง ประสานหรือบูรณาการกันอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตามความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ (ดูรายละเอียดในบทที่ ๕)

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙-๑๙.

จากปรัชญาพื้นฐานดังกล่าวนี้ สาระสำคัญของการสอนจะต้องมี “ภารกิจ ทัศนคติ ผู้สอน และผู้เรียน” ที่ถูกต้อง คือ^๔

๑. ภารกิจสำคัญของการศึกษา ได้แก่ การช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้องและสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นได้
๒. ทัศนคติที่ถูกต้องและความสามารถจัดการดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา และเกิดขึ้นในตัวบุคคลนั่นเองเท่านั้น
๓. ภารกิจของผู้สอนและให้การศึกษาทั้งหลาย จึงเป็นเพียงแต่ผู้ชี้แนวทางหรืออำนวยความสะดวก
๔. ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้สร้างปัญญาให้เกิดแก่ตน จึงต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ได้ลงมือกระทำให้มากที่สุด และ ผู้เรียนต้องเป็นอิสระในการใช้ความคิดและในการที่จะซักถาม ได้ตอบสืบเสาะ ค้นหาความจริงต่างๆ ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจขึ้นในตน

ส่วนเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการสอน เพื่อนำไปสู่วิธีแก้ปัญหา มีสาระสำคัญ ๔ ประการคือ

๑. ปัญญา เป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง
๒. ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน
๓. วิธีสอน อูบายและกลวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน
๔. อิศรภาพในทางความคิด เป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา

บุคคลผู้เป็นผลผลิตของระบบการศึกษาที่มีปรัชญานี้เป็นพื้นฐาน จะมีคุณลักษณะ ๓ ด้านคือ อัตตัตถะ คือ บรรลุอรตถประโยชน์ของตน มีความเจริญงอกงามด้วยสติปัญญาและคุณธรรม, อัตตนาถะ คือ พึ่งตนได้ ปกครองตนเองได้ ไม่เป็นตัวกอบปัญหาหรือภาระแก่สังคม และ ปรัตถะ คือ มีพฤติกรรมที่เกื้อกูลต่อผู้อื่น เกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกัน ทำประโยชน์ต่อสังคมได้และเป็นผู้นำที่ดี

๑.๓ จุดมุ่งหมายการสอนของพระพุทธเจ้า

คำสั่ง (โอวาท) และคำสอน (อนุสาสนี) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เรียกว่า พระธรรมวินัยเหล่านั้น คำสั่งสอนที่ให้อยู่ในความดี และให้ชำระใจให้บริสุทธิ์จากกิเลส จัดเป็น “พระธรรม” คำสั่งสอน

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๖-๘.